

Gribam zināt! Vienkārši par aktuālo Eiropas Savienībā

Mākslīgais intelekts un darbs: vai Eiropas politika pasargās darbiniekus?

Jebkurš tehnoloģiju jauninājums, arī mākslīgais intelekts (MI) ievieš izmaiņas mūsu dzīvē un darbā. Atliek to pieņemt un mācīties izmantot savā labā, sadzīvot vai arī censties izvairīties, kas gan, jāteic, ne vienmēr var izdoties. No vienas puses – MI pieejamība sniedz jaunas iespējas, ieguvumus, piemēram, palīdz palielināt ražīgumu vai veicināt inovācijas. No otras – cilvēkos rodas bažas par savu drošību, privātumu, arī to, ka MI varētu aizstāt cilvēkus, tādējādi atsevišķas profesijas padarot, iespējams, nevajadzīgas.

2024. gada 1. augustā stājās spēkā Eiropas Savienības (ES) Mākslīgā intelekta akts, kas ir pasaulē pirmais visaptverošais MI regulējums, līdzsvarojot tā radītās iespējas un riskus. Jauno regulējumu plānots piemērot pakāpeniski līdz šī gada 2. augustam. Akts attiecas uz MI sistēmu izstrādi, laišanu tirgū, nodošanu ekspluatācijā un izmantošanu. Tās mērķis ir nodrošināt, ka MI sistēmas tiek izstrādātas un izmantotas atbildīgi, tās ir drošas, ētiskas un uzticamas. Šī regula pievēršas ar konkrētiem MI lietojumiem saistītiem riskiem, iedalot tos četros riska līmeņos un attiecīgi izstrādājot atšķirīgus noteikumus.

■ **Minimāls risks vai riska nav vispār.** Lielākā daļa MI sistēmu nerada būtiskus

riskus. Piemēram, MI spēles vai e-pasta mēstu filtru ir brīvi lietojami. ES regula uz šādām sistēmām neattiecas.

■ **Ierobežots risks.** Šajā kategorijā ietilpst, piemēram, sarunboti vai MI rīki, kas veido tekstus, attēlus vai citus materiālus. Šādām sistēmām drīkst ļaut darboties, bet lietotāji skaidri jāinformē, ka saturu radījis MI. Tādējādi cilvēki saprot, ar ko saskaras vai strādā, un var pieņemt lēmumu par turpmāku šādu sistēmu izmantošanu.

■ **Augsts risks.** Šīs ir MI sistēmas, ko pielieto ļoti nopietnās jomās, piemēram, slimību noteikšanā, pašbraucošos transportlīdzekļos vai tiesībsargājošo iestāžu darbā, izmantojot noziedzīgās darbības vai izmeklēšanā iesaistītu personu biometriskajā identificēšanā. Šādām sistēmām jāatbilst stingrām prasībām un pienākumiem – jāiziet rūpīgas pārbaudes, jābūt saprotamām un caurskatāmām, kā arī jādarbojas cilvēku uzraudzībā. Tikai tad ES tās drīkst izmantot.

■ **Nepieņemams risks.** ES ir aizliegts izmantot MI sistēmas, kas apdraud cilvēku drošību, tiesības vai iztikas līdzekļus. Pie tādām pieder, piemēram, sistēmas, kas mēģina ietekmēt cilvēku uzvedību, paredzēt noziegumus vai novērtēt cilvēkus darbavietā un izglītības iestādēs pēc viņu emocijām. Arī tiesībsargājošām iestādēm (ar dažiem izņēmumiem) aizliegts izmantot reāllaika sejas pazīšanu sabiedriskās vietās vai citas biometriskās tālidentifikācijas sistēmas.

Centrā tik un tā paliks cilvēks

Eiropas Parlamenta (EP) deputāts **Ivars IJABS** (EP politiskā grupa *Renew Europe*, partija *Latvijas attīstībai*) piekrīt, ka sākumā – kā daudzās jomās, protams, ir bažas un neziņa, bet jaunās iespējas ar laiku kļūst pašsaprotamas. – *Līdzīgi kā kalkulators savulaik neatņēma darbu matemātiķiem, grāmatvežiem vai skolotājiem, bet padarīja darbu ātrāku un precīzāku, tā arī mākslīgais intelekts nav drauds pats par sevi. Tās patiesi var celt darba ražīgumu, automatizējot uzdevumus, apstrādājot lielu informācijas apjomu un atbalstot darbu ar inovācijām. Taču, manuprāt, šo visu procesu centrā tik un tā ir un paliks cilvēks, –* uzsver EP deputāts.

Regulējums kā drošības josta

Strausas tehnoloģiju izmaiņas pieprasa pastāvīgu mācīšanos – jaunu prasmju apgūšanu un nereti arī pielāgošanos tendencēm darba tirgū. ES šajā pārmaiņu procesā ieņem aktīvu lomu. I. Ijabs atsaucas uz 2024. gadā pieņemto MI aktu, kas ir pirmais šāda veida regulējums pasaulē. Tā galvenā doma ir ļoti vienkārša, pat ja pats regulējums ir apjomīgs: mākslīgajam intelektam Eiropā ir jākalpo cilvēkam, nevis otrādi. – *Eiropas Savienība ar šo aktu norāda, ka mākslīgais intelekts drīkst attīstīties, palīdzēt uzņēmumiem un veicināt inovācijas, bet tam jānotiek droši, godīgi un ar cieņu pret cilvēka tiesībām, īpaši darba vidē. Šis regulējums darbojas kā drošības josta – tas neaptur kustību uz priekšu, bet palīdz braukt drošāk, –* skaidro EP deputāts. Viņš arī uzsver, ka ES turpina ieguldīt sabiedrības prasmju attīstībā, mūžizglītībā un atbalstā gan darbiniekiem, gan uzņēmējiem, lai tehnoloģiju pārmaiņas nekļūtu par sociālu risku. Jā, arvien biežāk tieši digitālās prasmes kļūst par kompetenču pamatu, taču tikpat svarīga ir kritiskā domāšana, spēja mācīties, sadarboties un pielāgoties. ES politika arvien vairāk uzsver mūžizglītību – lai cilvēki varētu izmantot MI kā palīgu, bet ne konkurentu.

Vai tiem, kuri vēlas uzlabot savas prasmes, būtu jāpievērš uzmanība kaut kam īpašam? – *Pirmkārt, nav jācenšas paredzēt vienu “pareizo” profesiju nākotnē. Daudz drošāk ir ieguldīt pārnēsāmās un “mūžizglītības” prasmēs: kritiskajā domāšanā, problēmu risināšanā, komunikācijā un spējā strādāt komandā. Mākslīgais intelekts, protams, var generēt idejas, bet cilvēks nosaka, vai tās ir piemērotas konkrētajā situācijā. Politikājs aicina, ka ir vērts apgūt MI izmantošanu praksē – izmēģināt dažādus rīkus savā darbā, saprast to ierobežojumus un iespējas. – Nav jākļūst par programmētāju, bet ir svarīgi prast uzdot jautājumus un kritiski izvērtēt rezultātus. Un arī mākslīgais intelekts, kā katra jauna tehnoloģija*

ja un rīks, pieņem, radīs pavisam jaunas darbavietas, profesijas un pat nozares.

Bez pārmaiņām neiztikt

EP deputāts gan atzīst, ka vienlaikus nav nepamatotas arī bažas par MI spēju atņemt darbavietas. Tomēr vēsture rāda, ka tehnoloģijas drīzāk maina darbu saturu un formu, nevis pilnībā izslēdz cilvēku no vienādojuma. Bankomāti neaizstāj banku darbiniekus, pašapkalpošanās kases veikalā neaizstāj nepieciešamību pēc pārdevēja klātbūtnes... Arī mākslīgais intelekts neaizstās cilvēka prātu un darbaspēku, tomēr ir skaidrs, ka bez pārmaiņām neiztikt. Kā jebkura jauna tehnoloģija, arī MI pakāpeniski maina veidu, kā mēs strādājam un sadarbojamies.

Visticamāk, nākamajos gados MI vēl ciešāk integrēsies darba procesos. Tas nozīmē, ka roboti masveidā aizstās cilvēkus, bet gan to, ka gandrīz katrā profesijā parādīsies MI komponente. Līdzīgi kā šodien gandrīz katram darbam nepieciešamas digitālās pamatprasmes, nākotnē būs svarīgi prast strādāt kopā ar MI rīkiem. I. Ijabs domā, ka pieaugs arī tā sauktās hibrīdprofesijas, piemēram, skolotāji, kuri MI izmanto mācību personalizēšanai, vai dažādi amata meistari, kuri apvieno praktiskas prasmes ar digitāliem risinājumiem. Darba vide kļūs elastīgāka, bet arī prasīgāka pret spējām mācīties un pielāgoties. – *Tehnoloģijas nereti uzskatām par tūri tehnisku parādību, kas prasa tehniskas prasmes un tādu pašu domāšanu, taču tikpat svarīgi ir atcerēties, ka radošumu, empātiju, cilvēciskās prasmes un kultūru sabiedrība joprojām tur godā. Redzam, ka arī mākslā un pat literatūrā arvien vairāk ielaužas mākslīgais intelekts un tā radītais saturs, taču cilvēka vīziju un dzīves pieredzi, manuprāt, neaizstās neviena programmatūra. Vismaz ne drīzumā, –* uzsver I. Ijabs un atgādina, ka cilvēka stiprā puse ir cilvēcība. To saglabājot, uzturot un kultivējot, sabiedrība tikai iegūst, un mūsu savstarpējās attiecības plaukst kā darba vidē, tā ārpus tās.

Dabīgais jāsaglabā un MI – jābaro

Limbažu pagasta zemnieku saimniecības *Paldaži* īpašnieks **Andrejs KOVAĻOVŠ** savā saimniecībā veiksmīgi izmanto MI, dažādu digitālo risinājumu sniegtās iespējas. Iedrošinot kolēģus, šajā pieredzē viņš dalījās Biznesa brokastīs Limbažos, kur *Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centra* Limbažu biroja rīkotajā pasākumā kopā sanāca novada lauku tūrisma saimnieki, uzņēmēji un interesenti.

Andrejs ir salīdzinoši nesens lauksaimnieks – šobrīd audzē bites un aitas, aizraujas ar kokamatniecību – un vairāk nekā gadu aktīvi darbojas arī lauku tūrismā. Pirms tam ilgus gadus strādājis birokrātiskā darbu. Par savu svarīgāko uzdevumu viņš uzskata iespēju izveidot ekonomiski dzīvotspējīgu saimniecību, lai pierādītu pretējo tiem, kuri apgalvo, ka laukos nav dzīves un te neko nevar. Viņa saimniecībā viesojas gan Latvijas, gan ārzemju tūristi. Lielākoties tiek uzņemtas grupas. Lai būtu viesi un produkcijas pircēji, Andrejs ir aktīvs sociālajos tīklos un cenšas tur būt autentisks. – *Mākslīgais intelekts mums uztaisa tik skaistu bildi, ka tā jau top garlaicīga. Cilvēki ir atskatījušies perfekti skaistās bildes un gaida patiesumu un īstumu, –* atgādina *Paldažu* saimnieks.

Andrejs Kovalovs, nozares kolēģiem stāstot par MI iespējām lauku tūrismā

Būt redzamam digitālajā vidē ir svarīgi. – *Jaunākās tendences rāda, ka informāciju, lai arī ne visu, cilvēki lielākoties meklē internetā, tur arī veic rezervācijas. Plānojot tehnoloģisko pusi, ir svarīgi censties to darīt ar skatu uz rītdienu. Teiksim, nevar veidot platformu, kas nav paredzēta mobīlajam telefonam, –* norāda A. Kovalovs.

Lai padarītu saimniecību redzamu digitālajā vidē un piesaistītu tūristus, liels palīgs ir arī digitālie un MI risinājumi, kas viņam ļāvuši veiksmīgi strādāt. Sava mājaslapa un digitālās rezervācijas rīks saimniecībai top, bet patlaban rezervācijai uz notikumiem *Paldažos* viņš izmanto *Google Forms*. MI rīki savukārt palīdz, piemēram,

kalkulēt noteiktam viesu skaitam ēdienreizēm nepieciešamo pārtikas produktu apjomu, kā arī pielāgot ēdienkarti dažāda auditorijai. Andrejs novērtē, ka MI ļoti labi darbojas tulkošanā, palīdz satura automatizācijā, ideju ģenerēšanā.

Digitālie un MI rīki ir atspaidis, ja nav lielas komandas. Tiesa, lai MI strādātu labi, tas visu laiku jābaro – tam jāsniedz informācija par savu saimniecību, tās darbību utt. – *Ja tajā visu laiku liec iekšā, tad brīdī, kad nepieciešama, teiksim, prezentācija par saimniecību, man pašam vairs nav jāraksta, ka tajā ir tik un tik aitu un tamlīdzīgi. Mākslīgais intelekts par mani jau ļoti daudz zina. Jo ātrāk to sāksiet “barot”, jo vairāk tas spēs izdarīt, –* norāda A. Kovalovs. Tomēr viņš piekodina: – *Ar visām digitālajām iespējām nevajag aizrauties. Ejot līdzi progresam, galvenais ir nezaudēt cilvēcību, sirdi un veselo saprātu.*

Sagatavoja **Līga LIEPIŅA**

Publikācija tapusi
sadarbībā ar Eiropas
Parlamenta biroju.
Par saturu atbild SIA
«Izdevniecība Auseklis»

